

AZ OSZTRÁK NYELVVÁLTOZAT LEXIKOGRÁFIAI VONATKOZÁSAI EGY OSZTRÁK–ANGOL, ANGOL–OSZTRÁK GYEREKSZÓTÁR, VALAMINT EGY KÉSZÜLŐ OSZTRÁK–MAGYAR KÉZISZÓTÁR PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

KRISTON RENÁTA

A tanulmányban egy már Ausztriában megjelent angol–osztrák, osztrák–angol gyerekszótár,¹ valamint egy hamarosan megjelenő osztrák–magyar kéziszótár² főbb jellemzőit mutatom be, majd a fenti két szótár szótári állományából vett példákon keresztül szemléltetem az osztrák nyelvváltozat jellegzetességeit, melynek vizsgálatát elsősorban szótárszerkesztési szempontok motiválják. A lexikográfia interdiszciplinaritásából fakadóan a nyelvészeti tudományterületek közül fontos szerepet kap az ábrázolás során a fonetika, a morfológia, a lexikológia, a szemantika és a frazeológia. A szintaktikai megközelítés csekély mértékben lesz jelen, hiszen a vizsgált szótár(ak) típusa ezt nem indokolja.

1. Bevezetés

Jelen vizsgálat legfontosabb kiindulópontja az, hogy az osztrák nyelvváltozatot nem tekintem önálló nyelvnek, hanem a német nyelv egy változatának, variánsának. A szótárkiadási és szótáreladási (lásd marketing) szempontok viszont amellettszólnak, hogy a szótárak elnevezésében az „osztrák” jelenjen meg az *osztrák-német* vagy az *ausztriai német* helyett, mely egyrészt egyértelműsíti, hogy az Ausztriában beszélt németről van szó, másrészt rövid és frappáns.

Az osztrák nyelvváltozat kapcsán nagyon sok tanulmány és leíró jellegű munka született német nyelvterületen – melyek bemutatásától jelen írásban eltekintek –, ennek ellenére lexikográfiai és kontrasztív vonatkozásban még nem került sor a vizsgálatára. A lexikográfiai megközelítés során az osztrák nyelvváltozat azon jellemzői elsődlegesen fontosak, melyeket egy adott szótári megjelenés megkövetel. A szótárkészítés és a szótárstruktúra meghatározása előtt a két leglényegesebb tisztázandó szempont a szótár típusa és a célzott felhasználók köre, így elsőként – a szótárak bemutatása során – ezek szemléltetésére térek ki. Mivel mind a megjelent, mind a tervezett szótárak kétnyelvű szótárak osztrák vonatkozásban, azért a kontrasztív szempontok is lényeges szerepet játszanak, illetve játszottak a szótárstruktúra kialakítása során.

2. Az osztrák–angol, angol–osztrák gyerekszótár főbb jellemzői

Az osztrák–angol, angol–osztrák gyerekszótár újdonságnak számít a lexikográfiában, hiszen eddig még nem jelent meg az osztrák nyelvváltozat vonatkozásában kétnyelvű gyerekszótár. A szótár bemutatása során csak a fontosabb jellemzőket veszem számításba, hiszen a tanulmány középpontjában az osztrák nyelvváltozat vizsgálata áll, így a fenti szótár szer-

¹ ZIPSER–KRISTON–MUSSNER–POSCH–KIENPOINTNER 2017.

² KRISTON 2020.

kesztési elveinek és struktúrájának (makrostruktúra és mikrostruktúra) a szemléltetésére nem kerül sor.

A szótár célcsoportját osztrák anyanyelvű, illetve Ausztriában élő 7–12 éves gyerekek teszik ki, akik idegen nyelvként angolt tanulnak. A gyerekszótár mind struktúrájában, mind a szótári adatokban és a példamondataiban illeszkedik a felhasználói igényekhez. Különlegessége a szótári állományon kívüli rész, melyben angol nyelvtani információk, kommunikációs ismeretek (üdvözlés, elköszönés), valamint országismereti, kulturális információk (pl. baseball, halloween) találhatóak, illetve tematikus rajzok (pl. osztályterem, család), melyek a szókinccs elsajátításához nyújtanak segítséget.

A szótár Hessky Regina és Kriston Renáta szótárkoncepciója alapján valósult meg az Innsbrucki Egyetem kutatóinak (Manfred Kienpointner, Katharina Zipsler, Claudia Posch, Marlene Mussner) közreműködésével, az Alphabet Wörterbuchverlag gondozásában. A szótár kétnyelvű gyerekszótár, a felhasználóbarát szempontokat figyelembe véve pedig egy kötetben jelenik meg a két szótárrész (osztrák–angol és angol–osztrák). A szerkesztési elvek kialakítása során az alfabetikus elrendezés mellett döntöttünk, és csak azoknak a címszavaknak a lemmatizálására került sor, melyek a célcsoport számára relevánsak. A címszavak szelekciója nem intuitív módon történt, hanem osztrák anyanyelvű gyerekek számára készült egynyelvű szótárakra,³ illetve kétnyelvű (osztrák–angol) képes szótárakra támaszkodva.⁴

Az osztrák–angol, angol–osztrák gyerekszótárban 3200 címszó szerepel irányonként és 5000-5000 példamondattal mindkét szótárrészben. A függelékben olyan információkat helyeztünk el, melyek az angoltanulást célzottan támogatják: Itt szerepelnek mindkét nyelven az Európai Unió országai, Ausztria tartományai, a számok és mértékegységek, illetve az angol rendhagyó igék táblázatos formában.

3. Az osztrák–magyar kézisótár általános jellemzői

Az osztrák–magyar kézisótár legfőbb erénye az anyanyelv – mely Ausztriában az ausztriai német – támogatása és az osztrák nyelvváltozat kétnyelvű szótárban való megjelenítése. Magyarországon eddig még nem jelent meg az ausztriai németet reprezentáló kétnyelvű szótár. Romániában már létrejött egy hasonló kezdeményezésű munka,⁵ viszont a megvalósításban vannak különbségek: Az osztrák–román szótár csupán az eltérésekre korlátozódik, így csak azokat a szavakat lemmatizálja, melyek eltérést mutatnak a standard németben és az ausztriai németben, vagyis a mindkét nyelvváltozatban előforduló közös elemeket figyelmen kívül hagyja. A potenciális szótárhasználónak ez megkettőzi a feladatát: Az osztrák–román szótáron kívül szüksége van egy német–román szótárra is, ha bármely, az osztrák nyelvváltozatban előforduló lexémára keres rá.

Az osztrák–magyar kézisótár elsődleges célcsoportjába a magyar anyanyelvű szótárhasználók tartoznak, akik vagy Ausztriában élnek, dolgoznak, tanulnak, vagy Magyarországon tartózkodnak életvitelszerűen, de terveik között szerepel hosszabb vagy rövidebb ausztriai tartózkodás (munka, tanulás, turizmus). Így a szótári adatok (pl. rövidítések, szó-fajmegjelölés) megadása is magyar nyelven történik. A szótár típusát tekintve általános kétnyelvű kézisótár, melyben az egyes címszavak (pl. reáliák) jobb megértését rajzok és információs ablakok segítik. A címszólista kialakítása során három szótár címszóállomá-

³ FREUND–JAROLIM 2013.

⁴ OBERMÜLLER–KRATZER 2007.

⁵ LĂZĂRESCU–SCHEURINGER 2007.

nyát vettük alapul: a *Német nyelvváltozatok szótárát*,⁶ az *Oszták szótárát*,⁷ illetve az *Oszták iskolai szótárát*.⁸ A címszavak számát kb. 6500-ra tervezzük és az alfabetikus elrendezést követjük. A szótár szerkesztési alapelveit, strukturális kérdéseit terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmányban nincs lehetőség bemutatni, erre vonatkozóan már megjelent egy publikáció.⁹

A szótár koncepcióját Kriston Renáta dolgozta ki, a szótárprojektben a Bécsi Egyetem és a Miskolci Egyetem oktatói vesznek részt az Oszták–Magyar Akció Alapítvány támogatásával.

Az oszták lektori feladatokat Barbara Heinisch, a magyar lektori feladatokat Illésné Kovács Mária és Kecskés Judit látja el. A magyar nyelvű ekvivalensek, valamint példamondatok lektorálásának szisztémája a következő: az alfabetikus elrendezésű címszólista „páros” betűit Illésné Kovács Mária, míg „páratlan” betűit Kecskés Judit véleményezi. Így jelen tanulmányban az oszták nyelvváltozat leírását szolgáló, az oszták–magyar kéziszótárból származó példaanyag kizárólag a **B**, **D** és **F** betűvel kezdődő oszták címszavakból kerül(het) ki.

4. Az oszták nyelvváltozat általános bemutatása

Ahogy a fentiekben utaltam rá, számtalan átfogó tanulmány jelent meg az oszták nyelvváltozattal kapcsolatban német nyelvterületen.¹⁰ Ezen írások egyrészt az oszták nyelvváltozat nemzeti nyelvként betöltött szerepét, valamint helyzetét taglalják, másrészt vázolják az ezzel kapcsolatban felmerülő problematikát. Különböző megközelítések léteznek az oszták nyelvváltozat helyzetével, státuszával összefüggésben, mely főként nyelvpolitikai kérdés, így csak röviden ismertetem a három fő álláspontot: Az első, radikális felfogás szerint saját, önálló oszták nyelvről beszélhetünk. Az ezzel ellenkező álláspont vitatja az önálló oszták nyelv létezését, és többek között azzal érvel, hogy az államhatárok nem nyelvtörténetileg alakultak ki. E két felfogás között álló harmadik nézet szerint az ausztriai német a standard német önálló nyelvváltozata.¹¹

Az oszták nyelvváltozat bemutatása során deskriptív szempontokat veszek alapul, és azon jellemzőkre koncentrálok, melyek döntően befolyásolták a fenti két szótár szerkezetét és a kialakítását, vagyis a leíró elemzés alapja lexikográfiai vonatkozású lesz.

Az oszták nyelvváltozat említése kapcsán leginkább a szókészletbeli eltérésekre mutatnak rá a német nyelven kiadott tankönyvek, segédanyagok, így a magyarországi német nyelvoktatás során is ezek említése kerül előtérbe – ha egyáltalán szóba kerülnek a német nyelv Németországán kívül létező nemzeti variánsai a tanórákon. Általánosan ismert példák az ausztriai német (A) és a németországi német (D) szembeállítására, előbbi esetében a példák mögött az A, utóbbi esetében a D rövidítést zárójelben megadva: *Grüß Gott! (A) – Guten Tag! (D)*, *Semmel (A) – Brötchen (D)*, *Marille (A) – Aprikose (D)*, *Erdapfel (A) – Kartoffel (D)*, *Matura (A) – Abitur (D)*, *Paradeiser (A) – Tomate (D)*.

Meg kell jegyezni viszont, hogy az ausztriai német és a standard német közötti különbségek nemcsak lexikai szinten jelentkeznek, hanem fonetikai, morfológiai, szintakti-

⁶ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016.

⁷ FUSSY–STEINER 2006.

⁸ GREIL–VALLASTER 2006.

⁹ KRISTON 2015.

¹⁰ AMMON 1995; SCHEURINGER 1996; 2001; WIESINGER 1988; 2011.

¹¹ EBNER 2014, 8.

kai, szemantikai, frazeológiai, valamint pragmatikai és ortográfiai szinteken is.¹² Ha a dialektológiát nézzük, Ausztrián belül regionális eltérések is mutatkoznak, így eltérő jellemzőkkel bír Kelet-Ausztria (Burgenland, Wien, Niederösterreich, Steiermark egy része), Délkelet-Ausztria (Steiermark egy része, Kärnten és Osttirol), Nyugat-Ausztria (Vorarlberg, Tirol és Salzburg egy része), valamint Közép-Ausztria (Oberösterreich és Salzburg) nyelvhasználata.¹³

Elsőként a fonetikai különbségek bemutatására kerül sor konkrét szótári példák ismertetésével. Mivel az osztrák–angol, angol–osztrák gyerekasztár célközönségét osztrák anyanyelvi használók teszik ki, így ebben az esetben nem láttuk indokoltnak a kiejtési adatok szerepeltetését a szótárban, ha a standard némethez képest, vele párhuzamosan jelent meg az eltérés. Ezt az indokolja, hogy az osztrák anyanyelvű szótárhasználók számára egyértelmű az osztrák címszavak, illetve ekvivalensek kiejtése, vagyis a fonetikai adatok megadása redundáns. A fonetikai példák a készülő osztrák–magyar kéziszótár szótári állományából származnak, hiszen itt a célzott használók magyar anyanyelvűek, ezért számukra új információt jelentenek a fonetikai eltérések.

5. Az osztrák nyelvváltozat fonetikai jellemzői

Az osztrák nyelvváltozat fonetikai-fonológiai jellemzőinek leírása nem problémamentes, hiszen nem létezik az osztrák nyelvváltozatot leíró kiejtési szótár, melyre a vizsgálatok alatt támaszkodhatunk. Egy kiejtési szótár összeállítása iránti törekvés csupán a nyelvészek oldaláról jelentkezik. Így a fonetikai jellemzés során egyes tanulmányok fonetikai-fonológiai elemzéseit,¹⁴ valamint a *Német nyelvváltozatok szótárának*¹⁵ fonetikai adatait veszem alapul.

Az ausztriai német nyelv *mássalhangzórendszerének* egyik legszembevetőbb sajátossága, hogy zöngétlenül, vagyis egyformán ejtik a standard németben egymástól csak zöngéségükben különböző mássalhangzókat, mint például a [b], [d], [g] ploszívákat vagy a [v], [z] frikatívákat.

A standard német *Friseur* [fri'zø:v] és *Friseurin* [fri'zø:rim] szavainak kiejtése ezért [fri'sø:v], és [fri'sø:rim] az osztrák nyelvváltozatban. Mivel eltérő kiejtést mutatnak a fenti szavak a két vizsgált nyelvváltozatban, ezért az osztrák–magyar kéziszótárban mindkét címszó mellett szerepeltetünk kiejtési adatokat, lásd *Friseur* [fri'sø:v] és *Friseurin* [fri'sø:rim].

Éppúgy zöngétlen a [k] hangot kivéve a [p] és [t] plosziva is. Az *-ig* mint utolsó szótag kiejtése általánosságban a standard némettől eltérően plosziva [ig] és nem frikatíva [iç]. A *ch* kezdetű szavak általános kiejtése nem [ç], hanem [k]. Az *-on* utolsó szótagot tartalmazó francia jövevényszavak kiejtése szintén különbségeket mutat, lásd *Ballon* szó, melynek általános ausztriai kiejtése nem [ba'lon] (lásd standard német), hanem [ba'lo:n]. A fonetikai eltérések miatt szintén szerepel a kiejtési adat [ba'lo:n] a *Ballon* címszó mellett az osztrák–magyar kéziszótárban.

További fonetikai érdekesség a *magánhangzók* és egyes hangkapcsolatok változatos ejtése. Ezek még annyira sem felelnek meg a standard németnek, mint a mássalhangzók, de a különbség szisztematikusnak mondható. Az [ai] és [au] diftongusok ejtése során monofonizálódás figyelhető meg, ejtésük többnyire nem tiszta kettőshang. Szintén gyakori jellem-

¹² SCHEURINGER 2001, 95.

¹³ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016, XLVI.

¹⁴ SCHEURINGER 2001, 103.

¹⁵ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016.

zõ a zárt *e* [e] előtérbe helyezése a nyílt *e* [ɛ] helyett. Ezt bemutató példák az osztrák–magyar kéziszótárból: *Baiser* [be'se:] és *fesch* [fe:ʃ], a standard német nyelvben ugyanezen szavak kiejtése: [be'ze:] és [fɛʃ]. A szóvégi hangsúlytalan *e*-t nem Schwa-hangnak [ə], hanem nyílt *e* [ɛ]-nek ejtik az ausztriai németben, kivéve a francia jövevényszavakat, ahol eltűnik ez a hang, lásd *Branche* [brã:ʃ] címszó, mely szintén a készülõ osztrák–magyar szótár szótári állományából származik, ennek standard német variánsa a *Branche* [brã:ʃə].

6. Az osztrák nyelvváltozat morfológiai jellemzői

Az ausztriai német és a standard német között morfológiai szinten is különbségek mutatkoznak, szófaji megközelítésben ezek az eltérések túlnyomórészt a *főneveket* és az *igéket* érintik.

A *főneveket* vizsgálva három fő kategóriát lehet elkülöníteni: Eltérő névelőhasználat, különböző többes szám, valamint az úgynevezett *Fugen* -s gyakori használata.¹⁶ Az igék esetében az eltérő segédige-használat, valamint a befejezett múlt idejű alakok (Perfekt) dominanciájának bemutatása képezi a morfológiai leírás alapját.

6.1. Főnevek

A főnevek morfológiai jellemzőit szemléltető példaanyag az osztrák–magyar kéziszótárból kerül bemutatásra, a **B** és **F** betűs címszavak szócikkeiből:

Eltérő névelőhasználat:

- **Bund** der/das, -(e)s, -e <fn> csomó; köteg; nyaláb: *ein Bund Radieschen* egy csomó retek * *fünf Bund Stroh* öt köteg/nyaláb szalma

A *Bund* címszónak a standard német nyelvben *das* a névelője, míg az ausztriai németben a fenti jelentésben (homomináról van szó) *der* névelővel használják, elvéve a *das* névelő is előfordul, ezért adtuk meg mindkét változatot a szótárban.

Különböző többes szám:

- **Balkon** der, -(e)s, -e/-s <fn> **1.** (házé) erkély: *auf den Balkon hinausgehen* kimegy az erkélyre **2.** (moziban/színházban) erkély

A *Balkon* címszó többes száma *Balkone* és *Balkons* is lehet az osztrák nyelvváltozatban, míg a standard németben csak *Balkons*.

- **Finale** das, -s, -/Finali <fn> **1.** <sport> döntő: *ins Finale kommen* döntőbe jut • **im Finale stehen** döntős **2.** <zene> (zárótétel) finálé

A *Finale* címszó speciális eset, hiszen két-két többes számú variáns létezik mindkét nyelvváltozatban, míg az ausztriai németben *Finale* és *Finali*, addig a németországi németben *Finale* és *Finals* is lehet a többes szám.

- **Fragebogen** der, -s, - <fn> kérdőív

A *Fragebogen* címszó esetében az osztrák nyelvváltozatban a *Fragebögen*, míg a standard német nyelvben a *Fragebogen* többes szám használatos.

¹⁶ SCHEURINGER 2001, 107.

Fugen -s:

A *Fugen -s* a szóalkotási módok közül a szóösszetételekben fordul elő, klasszikus megközelítésben nem tekinthető morfémának, legfőbb funkciója, hogy két vagy több szóalakot kapcsol össze. A standard némettel összehasonlítva rendkívül produktív a használata az ausztriai németben egy-két kivételtől eltekintve (lásd *Adventkalender*). Gyakorta mindkét variáns (*Fugen -s* és *Fugen -s* nélküli) is létezik az osztrák nyelvváltozatban, lásd *Aufnahmeprüfung, Aufnahmsprüfung*.

B betűs példák a *Fugen -s*-re az osztrák–magyar kéziszótár szótári állományából:

- **Berufsmatura** die <fn> szakmai érettségi (vizsga)
- **Berufsreifeprüfung** die, -en <fn> <hiv> szakmai érettségi (vizsga)

6.2. Igék

Morfológiai megközelítésben vizsgálva az igéket az egyik legfontosabb sajátossága az osztrák nyelvváltozatnak az eltérő segédige-használat (egy-egy esetben). Míg a standard német nyelvben például a *stehen* ige befejezett múlt idejű alakja *hat gestanden*, addig az ausztriai németben *ist gestanden*.

Eltérő segédige-használat:

F betűs példák erre vonatkozóan az osztrák–magyar kéziszótárból:

- **fest|stehen** stand fest, festgestanden *h/i* <ige> (*eldöntött tény*) biztos; végleges; megvan: *Eins steht fest...* Egyvalami biztos... * *Mein Entschluss steht fest*. A döntésem végleges. * *Steht schon fest, wann...?* Megvan már, hogy mikor...?
- **frei|stehen** stand frei, freigestanden **D** *h/i* <ige> eldönthet vmit; rajta áll vmi: *Es steht dir frei, ob du mitkommst*. Te döntheted el, hogy velünk jössz-e.

Mindkét fenti esetben a standard német nyelvváltozatban *hat* segédigével képezzük a befejezett múlt idejű alakot. Ezzel ellentétben az ausztriai németben az *ist* segédige mellett a *hat* is előfordulhat, így mindkét alakot szerepeltetjük az osztrák–magyar kéziszótárban.

Befejezett múlt idejű igealakok dominanciája

Másik, igeidő-használatához kapcsolódó sajátossága az osztrák nyelvváltozatnak a *befejezett múlt idejű igealak* (Perfekt) előtérbe helyezése az *egyszerű elbeszélő múlt idejű* alakokkal (Präteritum) szemben. Lexikográfiai szempontból így a szemléltetéképpen elhelyezett példamondatok jelentős százalékában befejezett múlt idejű alakok szerepelnek, hiszen a példák autentikus forrásból (lásd osztrák írott sajtó) származnak, vagyis a mindenkori osztrák nyelvhasználatot ábrázolják. Az itt szereplő példaanyag az osztrák–magyar kéziszótár, valamint az osztrák–angol gyerekszótár szótári állományát gazdagítja.

Elsőként **B** és **F** betűs példák kerülnek bemutatásra az osztrák–magyar kéziszótárból:

- **begegnet** **D** *i* <ige> (*véletlenül*) találkozik vkivel: *Wir sind uns gestern begegnet*. Tegnap találkoztunk.
- **fern|sehen** sieht fern, sah fern, ferngesehen *h* <ige> tévét/televíziót néz; tévézlik: *Wir haben den ganzen Abend ferngesehen*. Egész este tévét néztünk.
- **fest|nehmen** nimmt fest, nahm fest, festgenommen **A** *h* <ige> őrizetbe vesz; letartóztat vkit: *Er ist bei der Demo festgenommen worden*. A tüntetésen őrizetbe vették.

Mindhárom fenti címszó esetében az igeidőt tekintve a példamondatokban befejezett múlt idejű alakok (*sind begegnet, haben ferngesehen, ist festgenommen worden*) találhatóak, az

első két példamondat igeneme (Genus verbi) cselekvő (Aktiv), míg az utolsó példamondat igéje szenvedő szerkezetben (Passiv) szerepel.

B betűs példák a befejezett múlt idejű alakra az osztrák–angol gyerekszótárból (lásd forrásnyelvi példamondatok):

- **bedecken** <V> cover: *Maria hat ihre Schultern mit einem Schal bedeckt, weil ihr kalt war.* Maria covered her shoulders with a scarf because she was cold.
- **befestigen** <V> fix: *Ich habe das Bücherregal an der Wand befestigt.* I fixed the bookshelf to the wall.
- **beginnen** <V> **1.** begin^{*}; start: *Wann beginnt die Party?* What time will the party begin? * *Der Unterricht beginnt um 8 Uhr.* Class starts at 8 o'clock. **2.** begin^{*}; start: *Die Kinder haben begonnen zu weinen.* The children began to cry. * *Valentina hat mit der Hausübung begonnen.* Valentina started her homework.

7. Az osztrák nyelvváltozat lexikai jellemzői

Az osztrák nyelvváltozat és a standard német nyelvváltozat közötti különbség leginkább „szembetűnő” jellegzetességei a szókészletben rejlenek, így a nem nyelvészeti munkák nagy része és a német nyelvoktatás is elsődlegesen a szókészlet bemutatására korlátozódik az eltérések vázolásakor. Az osztrák nyelvváltozat lexikai leírása a standard némettel összehasonlítva egyszerűnek tűnhet a territoriális dublettek felsorolásával, például a standard németben az *asztalos* szó megfelelője a *Tischler*, az osztrák nyelvváltozatban a *Schreiner*.

Az alapos vizsgálódás ezzel ellentétben azt támasztja alá, hogy a kérdés sokkal bonyolultabb, hiszen a fent vázolt területi tagoltság (lásd Kelet-Ausztria, Délkelet-Ausztria, Nyugat-Ausztria, Közép-Ausztria nyelvhasználata) nagyrészt azt eredményezi, hogy egy adott denotátumra többféle elnevezés létezik régióként, és ezen megnevezések egybees(het)nek a standard német nyelvváltozattal. Így a fenti példát ki kell egészíteni a következőkkel: A standard német nyelvváltozatban és Kelet-Ausztriában a *Tischler* szó használatos, míg Nyugat-Ausztriában a *Schreiner* (lásd *Német nyelvváltozatok szótára*¹⁷). Szótárszerkesztési szempontból így mindkét címszó felvételére szükség van az osztrák forrásnyelvi szótárakban.

7.1. Zéró ekvivalencia

További nehézséget okoz lexikográfiai szempontból és a kontrasztív megközelítés bevonásával a lemmatizálás mellett (melynek szempontjaira jelen írásban terjedelmi korlátok miatt nem térünk ki) a zéró ekvivalencia.

Osztrák–magyar összevetésben olyan osztrák címszavakról van szó, melyeknek nincs a magyar nyelvben lexéma értékű megfelelőjük, így a szótárszerkesztés során körülírást alkalmazunk, lásd *Braune*, *Begutachtungsplakette*, *Fleck* és *Flesslerl* az osztrák–magyar kézi szótárból:

- **Braune** der <fn> • **der kleine Braune** ≈ feketekávé kevés tejjel vagy tejszínnel: *einen kleinen Braunen servieren* felszolgálgat egy feketekávéval • **der große Braune** ≈ dupla feketekávé kevés tejjel vagy tejszínnel
- **Begutachtungsplakette** die, -n <fn> <hiv> ≈ jármű közúti forgalomban tarthatóságát igazoló matrica
- **Fleck** der, -(e)s, -e <fn> ≈ tepsiben sütött, élesztővel készített gyümölcsös sütemény

¹⁷ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016, 647.

- **Flesserl** das, -s, -n <fn> ≈ sóval és általában mákkal/szezámmaggal megszórt kalács formájú péksütemény

Azokban az esetekben, ahol az ekvivalens mellett egyéb szemléltetésre is szükség van, ott képek, illetve információs ablakok szerepelnek a szócikkek mellett. Ezzel kapcsolatos példa kulináris, és az osztrák kávézási szokásokhoz, kávéfajtákhoz kapcsolódik az osztrák–magyar kéziszótárból:

- **Einspänner** der, -s, - <fn> tejszínhabos kávé

A képet rajzolta: Posgay-Nagy Krisztina

A fenti példa most kivételesen az E betűs címszavakból származik, hiszen a szókészlet bemutatása során a példaanyag ebben a fejezetben nem az alfabetikus elrendezésre, hanem a tematikusra épül. A standard német nyelvváltozat és az osztrák nyelvváltozat közötti különbséget ugyanis nemcsak regionálisan, hanem szakterületi szempontból is vizsgálhatjuk. A legfőbb eltérés a két nyelvváltozat között a következő szakterületeken jelentkezik: élelmiszer, háztartás, kézműipar, ruházkodás, közlekedés, sport, államigazgatás¹⁸. Ezek közül is kiemelkednek az élelmiszerek, és az ezzel kapcsolatos kulináris szavak (lásd konyha, vendéglátás, kávézás), melyek alaposabb megismeréséhez egy osztrák konyhát bemutató több száz oldalas egy nyelvű lexikon¹⁹ is hozzájárul(hat).

7.2. Az osztrák kávékultúra

Jelen tanulmányban az osztrák szókészlet egyes szakterületeinek bemutatásáról lemondunk, viszont mindenképpen szó esik az osztrák kávéfajták leírásáról. Ennek egyik legfőbb oka a tervezett szótár magyar nyelvi lektorainak, valamint szerzőjének fokozott érdeklődése az osztrák kávékultúra iránt, nem mellesleg pedig a kávéfajták bemutatásához kapcsolódó információs ablak jelenléte az osztrák–magyar kéziszótárban.

¹⁸ SCHEURINGER 2001, 110.

¹⁹ POHL 2007.

A legnépszerűbb osztrák kávéfajták felsorolása és magyar ekvivalenseik megadása mellett sor kerül azok rövid jellemzésére is.²⁰ A jellemzések mellett nem csupán a lektori, valamint szerzői érdeklődés szól, bár ez is lényeges, hanem a leírások alapján – szigorúan lexikográfiai szempontból nézve – egyszerűbb megtalálni a megfelelő ekvivalenst vagy jelentésmagyarazatot (a szótárszerkesztés, illetve a lektorálás során). Alfabetikus sorrendben a következő kávéfajták bemutatására kerül sor ebben az alfejezetben: *Advokat*, *Biedermeier*, *Brauner*, *Einspänner*, *Fiaker*, *Franziskaner*, *Maria Theresia(ner)*, *Melange*, *Schwarzer* és *Verlängerter*.

Az *Advokat kávé* tojáslikőr és mokka keveréke tejszínhabbal a tetején. Magyar megfelelője nincs (a kávénak), ezért körülírással vagy képpel szükséges szemléltetni a szótárban. Az *Advokat* magyarul 'ügyvéd'-et jelent, de a szónak nincs köze az ügyvédek kávézási szokásaihoz. Etimológiai szempontból az *abacate*-ra vezethető vissza, mely Brazíliában őshonos kávékészítmény cukorból, kávéból, rumból és avokádóból. Az *Advokat* kialakulása így félrehallásból született, nyelvészetileg a népetimológia jelensége közé tartozik, mely során a nyelvhasználó számára ismeretlen, főleg idegen eredetű szavakat hasonló hangzású anyanyelvi szavakkal azonosít, és ezáltal tesz értelmessé. Az *Advokat* esetében nemcsak a szóalak módosult valamelyest, hanem a tartalom, vagyis a kávé jellege is.

A *Biedermeier kávé* mind ízvilágában, mind lexikográfiai szempontból nagyon hasonlít a fenti *Advokathoz*, egyrészt mert tejszínhab és likőr van benne (viszont ezúttal sárgabaracklikőr), másrészt nincs magyar megfelelője, így ekvivalens helyett körülírást kell alkalmazni a szótári leírás során.

A *Brauner* sok kávékülönlegesség alapja, és nem más, mint klasszikus feketekávé némi tejszínnel vagy tejjel. A tejszínt vagy tejet a kávé mellett szolgálják fel, így mindenki maga döntheti el, hogy mennyit tesz bele. Két fajtája van, a *der kleine Braune* ('feketekávé kevés tejjel vagy tejszínnel') és a *der große Braune* ('dupla feketekávé kevés tejjel vagy tejszínnel'). Lexikográfiai ábrázolása szintén körülírás, lásd fent (zéró ekvivalencia szócikkei).

Az *Einspänner* magyar megfelelője 'tejszínhabos kávé'. A szó eredetileg 'egylovas fogat'-ot jelent, kialakulása a kávékultúrában metaforikus: Arra vezethető vissza, hogy a kocsisok szívesen ittak kávé, mégpedig egy erős feketekávé, rajta sok tejszínhabbal, hogy sokáig meleg maradjon a kávé, míg várják a kocsis következő utasát. Kötelezően fűles pohárban hozzák a vendéglátóhelyeken, hiszen így tarthatta a kocsis „kávézás közben” a gyeplőt is.

A *Fiaker* jelentése az előzővel ellentétben 'kétlovas kocsis', így a kávékülönlegesség is előkelőbb helyet foglal el a ranglétrán: feketekávé tejszínhabbal, de a kávé megbolondítja némi szilva- vagy meggypálinkával. Mivel nincs lexéma értékű magyar megfelelője, ezért szintén körülírással ábrázolandó a szótárban.

A *Franziskaner* szó arra mutat rá, hogy a ferences rendi szerzetesek is szívesen fogyasztottak hozzájuk illő kávé, mely kis adag moka-t tartalmaz sok tejjel, cukorral, két kávéskanál tejszínhabbal és a tetején csokoládészórással – mindezt pedig speciális pohárban tálalják. A kávé színe pedig szimbolikus: hasonlít a ferencesek ruházatához, a habitushoz vagy más néven csuhához.

A *Maria Theresia(ner)* dupla feketekávé narancslikőrrel, tejszínhabbal és narancsreszeléssel, míg a *Melange* leginkább a kapucsinóhoz hasonlít. A különbség viszont az, hogy a *Melange*-ban fele-fele arányban van tej és feketekávé, a tetejét pedig tejhab díszíti. Maga a *Melange* szó 'keverék'-et jelent, ez a rétegeességére utal. Mind a *Franziskaner*, mind a *Ma-*

²⁰ Internet: www.falstaff.at (Letöltés: 2020. 05. 10.)

ria *Theresia(ner)* és a *Melange* esetében jelentésmagyarázat szerepel az osztrák–magyar kéziszótárban, hiszen nincs magyar megfelelőjük.

Utoljára maradt a két klasszikus kávéfajta bemutatása, mind a kettőnek létezik magyar megfelelője: *Schwarzer* és *Verlängerter*. A *Schwarzer* ekvivalense ’feketekávé’, természetesen tej nélkül. Két fajtája van, a *der kleine Schwarze* (’kis feketekávé’) és a *der große Schwarze* (’dupla feketekávé’).

A *Verlängerter*, vagyis ’hosszú kávé’ esetében a kis feketekávé dupla mennyiségű vízzel engedik fel.

8. Az osztrák nyelvváltozat szemantikai jellemzői

Az osztrák nyelvváltozat lexikai jellemzéséhez szorosan kapcsolódik a szemantikai ábrázolás, mely a kutatások során gyakran háttérbe szorul. Kontrasztív megközelítésben eddig még nem került sor olyan szemantikai vizsgálatra, melyben az osztrák nyelvváltozat szókincsének szemantikai elemzése történt volna egy másik nyelvvel (mely nem német nyelvváltozat) való összehasonlításban. Hozzá kell tenni, hogy az ausztriai német, a standard német és egyéb német nyelvváltozattal kapcsolatos kontrasztív szemantikai elemzés sem áll rendelkezésre, így a vizsgálatok során a *Német nyelvváltozatok szótárának*²¹ szemantikai adataira tudunk csak támaszkodni.

A kontrasztív szemantikai jellemzést jelen esetben lexikográfiai szempontok motiválják, vagyis csak azon jellegzetességek bemutatására kerül sor, melyek befolyásolják a szótári struktúra kialakítását, valamint a szótári adatok jellegét.

A standard német nyelvváltozattal összehasonlítva három fő kategóriát lehet elkülöníteni szemantikai megközelítésben az osztrák nyelvváltozatban: jelentésbővülés, jelentésszűkülés, valamint eltérő jelentés. A jelentésbővülés azt eredményezi, hogy a kétnyelvű standard német szótárakhoz képest új jelentések felvételére kerül sor az osztrák forrásnyelvi szótárakban. Az erre vonatkozó **D** és **F** betűs példák az osztrák–magyar kéziszótárból:

- **Direktion** die, -en <fn> **1.** igazgatás; vezetés: *unter seiner Direktion* az ő igazgatása alatt **2.** (*testület*) igazgatóság; vezetőség: *sich an die Direktion wenden* az igazgatósághoz fordul **3.** (*hivatali helyiség*) igazgatóság: *Wo befindet sich die Direktion?* Hol található az igazgatóság? **4.** iskolavezetés: *Bitte ab November in der Direktion anrufen und Termin vereinbaren.* Kérjük novembertől hívják az iskolavezetést és egyeztessenek időpontot.
- **Dirndl** das, -s, -n <fn> **1.** (*fiatal*) lány **2.** (*női népviselet*) dirndli
- **Fülle** die <fn> **1.** vminek a sokasága; tömkelege: *eine Fülle von Ideen* ötletek sokasága/tömkelege **2.** töltelék: *Mohn als Fülle* mák, mint töltelék

A *Direktion* esetében a 4. jelentés új, vagyis a standard német nyelvben nem használatos a szó ’iskolavezetés’ jelentésben, csupán az előző háromban. A *Dirndl* 1. jelentése, vagyis ’lány’ osztrák „specifikus”, a standard németben csak a ’népviselet’ jelentése ismert. A *Fülle* 2. jelentése (’töltelék’) kizárólag az osztrák nyelvváltozatban és a dél-német nyelvjárásokban fordul elő, így szükség volt ezen jelentés felvételére is.

Jelentésszűkülés alatt a fent vázolt folyamatokkal ellentétben azt értem, hogy a standard német nyelvváltozathoz képest zsugorodik az adott címszó jelentésszerkezete, vagyis egy vagy több jelentés nem jelenik meg az osztrák nyelvhasználatban. Így a standard némethez

²¹ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016.

viszonyítva figyelmen kívül kell hagyni ezeket a jelentéseket a szótárszerkesztés során. Két tipikusnak nevezhető **D** és **F** betűs példa:

- ¹**da** <hsz> **1.** (*vmely helyen*) itt: *da und dort* itt és ott * *Es ist niemand da*. Nincs itt senki. **2.** (*vmely időpontban*) ekkor: *Und da sagte er...* És ekkor azt mondta,... ♦ **von da an** (*időben*) ettől kezdve
- **Ferien** die <tbsz> <fn> szünidő; szünet: *in den Ferien arbeiten* a szünidőben dolgozik

A *da* határozószó 1. jelentésében beszélhetünk jelentésszűkülésről, hiszen a szót az osztrák nyelvváltozatban csak 'itt' jelentésben használják, míg a standard német nyelvben az 'ott' használata is jellemző.

A *Ferien* szó Ausztriában csak 'szünidő' vagy 'szünet' jelentésben fordul elő, míg a standard német nyelvben létezik egy másik jelentése is, mégpedig 'üdülés'. Az ehhez a jelentéshez köthető kollokációk (*Ferien haben/machen*, *in die Ferien fahren/gehen*) sem kerülnek be nyilvánvalóan az osztrák–magyar szótárba.

Az eltérő jelentés bár nagyon ritkán fordul elő, azért lehet rá példát találni, kivételesen most egy G betűs példa az osztrák–magyar kéziszótárból:

- **Gebäck** das, -(e)s <fn> pékáru; péksütemény

Míg a *Gebäck* szó az osztrák nyelvváltozatban 'pékáru'-t, illetve 'péksütemény'-t jelent, addig a standard német nyelvben 'édes (apró)sütemény' a megfelelője.

9. Az osztrák nyelvváltozat frazeológiai jellemzői

A lexikai és szemantikai különbségek mellett még fontos kitérni az osztrák nyelvváltozat kapcsán egy nyelvészeti tudományterületre, ez pedig a frazeológia. A német–magyar szótárak teljesen figyelmen kívül hagyják az osztrák frazeologizmusokat, holott számottevő eltérés tapasztalható a két nyelvváltozat vonatkozásában.²² Mindezt jól támasztja alá az a kutatási projekt is a Bécsi Egyetemen, melynek célja az osztrák frazeologizmusok feltérképezése és szótárba foglalása. Peter Ernst kutatócsoportja kb. 15 000 sztenderd nyelvi osztrák szólást gyűjtött össze, ebből egy 3000 címszavas szótár kiadását tervezik²³.

Az angol–osztrák, osztrák–angol gyerekszótár a szótár jellegéből fakadóan nem tartalmaz frazeologizmusokat, csak kollokációkat. Mivel az osztrák–magyar szótár esetében kéziszótárról van szó nagyobb címszóállománnyal, ezért szólások, közmondások, idiómák is megjelennek a szócikkklámban, szerkezetileg elkülönülve a példamondatoktól és a kollokációktól.

Az osztrák–magyar szótárban megjelenő frazeologizmusok kontrasztív elemzése során a *Német nyelvváltozatok szótárának*²⁴, az *Osztrák szótárnak*²⁵, valamint a *Duden*²⁶ egynyelvű német szótárnak a frazeológiai adataira támaszkodhatunk. A kutatás eredményét egy olyan hármas csoportosítás tudja leginkább szemléltetni, mely az ekvivalenciaviszonyokon alapul.

Az első csoportba azok a frazeologizmusok tartoznak, melyeknél *teljes ekvivalencia* jelenik meg, vagyis formailag és tartalmilag is megegyeznek a szólások mind az osztrák, mind a standard német nyelvváltozatban, valamint a magyar ekvivalensek is azonosak.

²² ERNST 2006, 112.

²³ Internet: germanistik.univie.ac.at (Letöltés: 2020. 05. 11.)

²⁴ AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016.

²⁵ FUSSY–STEINER 2006.

²⁶ Internet: www.duden.de (Letöltés: 2020. 05. 11.)

Lexikográfiai vonatkozásban ezek a frazeologizmusok bekerülnek az osztrák–magyar szótárba, gyakoriságukat tekintve pedig a leggyakrabban fordulnak elő. Erre vonatkozó példák az osztrák–magyar szótárból, a *Fuß* főnév szócikkclábából: mind az osztrák, mind a standard német nyelvváltozatban 'megveti a lábát' jelentésben használják a *Fuß fassen* idiómát, de éppúgy ebbe a csoportba tartozik a *kalte Füße bekommen/kriegen* ('elszáll/inába száll a bátorsága') frazeologizmus is.

A második csoportot azok a frazeologizmusok alkotják, melyeknél *részleges ekvivalencia* figyelhető meg az ausztriai német és a standard német összehasonlításakor. A részlegesség arra utal, hogy formai eltérés van a szólások között, szemantikai különbség viszont nincsen, így a magyar megfelelőik is azonosak. A formai megjelenést tekintve két alcsoportot lehet a részleges ekvivalenciánál elkülöníteni: csekély és jelentős formai eltérés. Csekély formai eltérés esetén a standard német szólás ismeretében kikövetkeztethető az osztrák frazeologizmus jelentése, és ez fordítva is igaz. Ha jelentős formai eltérés áll fenn, akkor szinte kizárt, hogy a nyelvhasználó rájön a szólás jelentésére annak ismerete nélkül.

A részleges ekvivalencia 1. altípusára (csekély formai eltérésre) vonatkozó példák az osztrák nyelvváltozathoz: *jm eine auf den Deckel geben* és *eine auf den Deckel bekommen/kriegen*, melyek standard német változatai: *jm eins auf den Deckel geben* és *eins auf den Deckel bekommen/kriegen*. A formai eltérés (*eine/eins*) okán mindkét fenti szólás esetében csak az osztrák variáns jelenik meg az osztrák–magyar szótárban.

- **Deckel** der, -s, - <fn> **1.** (felnyitható/levehető) fedél; tető: *der Deckel einer Truhe* láda fedele/teteje * *den Deckel des Glases abschrauben* lecsavarja az üveg fedelét **2.** (edényen) fedő **3.** (könyvé) fedél ♦ **jm eine auf den Deckel geben** <biz> a fejére koppint vkinek ♦ **eine auf den Deckel bekommen/kriegen** <biz> a fejére koppintanak

A *Feitel* címszónál található szólásnál már nagyobb az eltérés, hiszen az osztrák nyelvváltozatban a *Feitel* (*jm geht der/das Feitel in der Tasche auf*), míg a standard németben a *Messer* jelenik meg a frazeologizmusban (*jm. geht das Messer in der Tasche auf*).

- **Feitel** der/das, -s, - <fn> <biz> bicska ♦ **jm geht der/das Feitel in der Tasche auf** kinyílik a bicska a zsebében vkinek

Utolsó példa az 1. altípusra a *Fuß* címszónál található, mely tartalmaz teljes (lásd fent) és részleges ekvivalenciára épülő frazeologizmusokat is. Csekély formai eltérés a *die Füße unter den Arm nehmen* idiómánál figyelhető meg, melyet a standard németben majdnem hasonlóan fejeznek ki, egy kis módosítással: *die Beine in die Hand/unter die Arme nehmen*.

- **Fuß** der, -es, -ë <fn> **1.** láb(fej): *jm auf den Fuß treten* rálép vkinek a lábára • **mit bloßen Füßen** mezítláb • **zu Fuß gehen** gyalog(osan) megy **2.** láb(szár): *Nimm deine Füße unter meinem Stuhl weg!* Vedd el a lábaidat a székem alól! **3.** (talapzat) láb: *am Fuß des Denkmals* az emlékmű lábánál **4.** (magaslat/építményé) láb; tő: *am Fuß des Berges* a hegy lábánál * *am Fuß der Burg* a vár tövében ♦ **(irgendwo festen) Fuß fassen** megveti a lábát (vhol) ♦ **kalte Füße bekommen/kriegen** <biz> elszáll/inába száll a bátorsága ♦ **die Füße unter den Arm nehmen** <biz> a nyaka közé kapja/szedi a lábát ♦ **jn auf freien Fuß setzen** szabadlábba helyez vkit ♦ **auf eigenen Füßen stehen** megáll a saját lábán ♦ **jm zu Füßen liegen** vkinek a lábai előtt hever

A részleges ekvivalencia 2. altípusához azok a frazeologizmusok tartoznak, melyek formailag teljesen elkülönülnek, szemantikailag viszont azonosak, így a magyar megfelelőik is

megegyeznek. A *Beginn* címszónál szereplő *von Beginn weg* idióma megfelelője a standard német nyelvben a *von Anfang an*, magyar ekvivalense pedig 'kezdettől fogva'.

- **Beginn** der, -(e)s <fn> kezdet: *zu Beginn des Schuljahres* a tanév kezdetekor ♦ **von Beginn weg** kezdettől fogva

Hasonló jelenség figyelhető meg a *Feder* szócikkében: A szócikkében szereplő *Federn haben* csak az osztrák nyelvváltozatban használatos, a standard németben a megfelelője az *Angst haben* ('fél').

- **Feder** die, -n <fn> **1.** (*madaré*) toll: *ein mit Federn gefülltes Kissen* tollal töltött párna **2.** toll(hegy): *die Feder kleckst* folyik a toll **3.** rugó: *die Feder der Uhr* az óra rugója ♦ **Federn haben** <biz> fél

Utolsó példa erre az altípusra a *Finger* címszónál található *durch die Finger schauen* szó-lás, melynek a standard német nyelvváltozatban a következő idióma felel meg: *in die Röhre gucken* ('hoppo marad'). Érzékelhető ebben az esetben is az alapvető formai különbség.

- **Finger** der, -s, - <fn> (*kézen*) ujj ♦ **die Finger von jm/etw lassen** <biz> békén hagy vkit/vmit ♦ **durch die Finger schauen** <biz> hoppo marad ♦ **keinen Finger rühren** a kisujját sem mozdítja ♦ **jm auf die Finger schauen** <biz> vkinek a körmére néz ♦ **jn um den (kleinen) Finger wickeln** <biz> az ujjá köré csavar vkit ♦ **sich^D die Finger verbrennen** <biz> megégeti a kezét ♦ **sich^D etw aus den Fingern saugen** <biz> a kisujjából vesz/szop vmit

A harmadik csoportba tartozó frazeologizmusok legfőbb jellemzője, hogy nincs idióma értékű megfelelőjük az egyes nyelvváltozatokban, így *zéró ekvivalencia* áll fenn. Zéró ekvivalencia mindkét irányban előfordulhat, vagyis az osztrák nyelvváltozatban létező frazeologizmusnak nincs a standard németben frazéma értékű megfelelője, illetve fordítva (a standard németben használatos frazeologizmusnak az ausztriai németben nincs frazéma értékű megfelelője). A két altípus más-más megközelítést igényel a szótárszerkesztés során: míg az első esetben az osztrák frazeologizmus felvételre kerül, addig értelemszerűen a standard német frazeologizmus nem kerül be a szótárba. Egy-egy példa mindkét esetre a *Feuer* és a *Busch* szócikkeiből:

- **Feuer** das, -s, - <fn> **1.** tűz: *das Feuer anzünden* meggyújtja a tüzet **2.** tűz(vész): *Das Feuer griff auf das Nachbarhaus über.* A tűz áterjedt a szomszéd házra. **3.** (*cigaretta*hoz) tűz: *jn um Feuer bitten* tüzet kér vkitől **4.** (*fegyveres*) tűz: *Feuer einstellen!* Tüzet szüntess! **5.** tűz; ragyogás: *das Feuer des Diamanten* a gyémánt tüze ♦ **es/dann ist Feuer am Dach** (*kritikus helyzet miatt*) ingerült hangulat ♦ **Feuer und Flamme sein** csupa tűz/lelkesezés ♦ **für jn durchs Feuer gehen** tűzbe megy vkiért

Az *es/dann ist Feuer am Dach* idióma azért különleges, mert sem a standard németben, sem a magyarban nincs idióma értékű megfelelője. Az osztrák–magyar szótárba felvételre kerül a szó-lás, hiszen nagyon gyakori az előfordulása az osztrák nyelvhasználatban, viszont a magyar megfelelője nem idióma lesz, hanem szókapcsolat ('ingerült hangulat').

A *Busch* címszónál nem szerepel a szócikkében frazeologizmus az osztrák–magyar szótárban, hiszen a *bei jm auf den Busch klopfen* ('kiugrasztja a nyulat a bokorból') szó-lás germanizmus.

- **Busch** der, -(e)s, -ë <fn> bokor: *hinter dem Busch* a bokor mögött

10. Zárszó

Az ausztriai német és a standard német közötti különbségek és azonosságok vizsgálatának elméleti és gyakorlati vetülete is van: elméleti síkon lehetőség van az egyes nyelvváltozatokat rendszerben leírni (lásd fonetika, morfológia, szemantika stb.) és a leírásuk rendszerét (pl. ekvivalenciaviszonyok alapján) kidolgozni, gyakorlati megközelítésben pedig vizsgálatuk elősegíti az idegennyelv-tanulást. Emellett hozzájárul annak a megértéséhez is, hogy miért szükséges egy adott nyelvváltozatot akár egynyelvű, akár két- vagy többnyelvű szótárban megjeleníteni. A hasonló koncepciót alapul vevő szótárak ugyanis speciálisak, és fokozottan képviselik a felhasználóbarát jelleget, hiszen figyelembe tudják venni az adott célcsoport konkrét használói igényeit.

Bibliográfia

AMMON 1995

Ulrich AMMON: *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und in der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin–New York, de Gruyter, 1995.

AMMON–BICKEL–N. LENZ 2016

Ulrich AMMON–Hans BICKEL–Alexandra N. LENZ: *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol sowie Rumänien, Namibia und Mennonitensiedlungen*. II. (Völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage.) Berlin–Boston, Walter de Gruyter, 2016.

EBNER 2014

Jakob EBNER: Österreichisches Deutsch – ein Klärungsversuch. In: *Österreichisches Deutsch als Unterrichts- und Bildungssprache*. Hrsg. Dagmar GILLY–Gerti ZHAO–HEISSENBERGER. Wien, Bundesministerium für Bildung und Frauen, 2014.

ERNST 2006

Peter ERNST: Phraseologismen im Österreichischen Deutsch. In: *Zehn Jahre Forschung zum Österreichischen Deutsch: 1995–2005. Eine Bilanz*. Hrsg. Rudolf MUHR–Manfred B. SELLNER. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2006, 111–121.

FREUND–JAROLIM 2013

Josef FREUND–Franz JAROLIM: *Kleines Österreichisches Wörterbuch*. Wien, Österreichischer Bundesverlag Schulbuch GmbH, 2013.

FUSSY–STEINER 2006

Herbert FUSSY–Ulrike STEINER: *Österreichisches Wörterbuch*. 42. Auflage. Wien, Herausgegeben im Auftrag des Bundesministeriums für Unterricht, Kunst und Kultur, 2006.

GREIL–VALLASTER 2006

Josef GREIL–Günter VALLASTER: *Schulwörterbuch für Österreich*. Wien, Oldenbourg Verlag, 2006.

KRISTON 2015

KRISTON Renáta: Nyelvoktatás „osztrákul”: egy osztrák–magyar szótár lehetőségei. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 10/2. 2015, 83–87.

KRISTON 2020

KRISTON Renáta: *Osztrák–magyar kéziszótár*. Tirol, Imst, Alphabet Wörterbuchverlag, 2020. (Kézirat, megjelenés alatt.)

LĂZĂRESCU–SCHEURINGER 2007

Ioan LAZĂRESCU–Hermann SCHEURINGER: *Österreichisches Deutsch – Ein deutsch–rumänisches Wörterbuch*. Bukarest, Rumänische Akademie, 2007.

OBERMÜLLER–KRATZER 2007

Elena OBERMÜLLER–Peter KRATZER: *Das große Bildwörterbuch. Österreichisches Deutsch–Englisch*. Wien, G&G Buchvertriebsgesellschaft mbH, 2007.

POHL 2007

Heinz Dieter POHL: *Die österreichische Küchensprache*. Wien, Praesens Verlag, 2007.

SCHEURINGER 1996

Hermann SCHEURINGER: Deutsch in Österreich – Unterschiedliche Standpunkte, und auch wohl kein Kompromiß in Sicht. *Tribüne. Zeitschrift für Sprache und Schreibung* 4. 1996, 5–8.

SCHEURINGER 2001

Hermann SCHEURINGER: Die deutsche Sprache in Österreich. In: *Regionale Standards. Sprachvariationen in den deutschsprachigen Ländern*. Hrsg. Elisabeth KNIPF–KOMLÓSI–Nina BEREND. Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2001, 95–119.

WIESINGER 1988

Peter WIESINGER: *Das österreichische Deutsch*. Wien, Böhlau Verlag, 1988.

WIESINGER 2011

Peter WIESINGER: Nation und Sprache in Österreich. In: *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*. Hrsg. Andreas GARDT. Berlin–New York, de Gruyter, 2011, 525–562.

ZIPSER–KRISTON–MUSSNER–POSCH–KIENPOINTNER 2017

Katharina ZIPSER–Renata KRISTON–Marlene MUSSNER–Claudia POSCH–Manfred KIENPOINTNER: *Lernerwörterbuch für Kinder. Englisch–Österreichisch, Österreichisch–Englisch*. Tirol, Imst, Alphabet Wörterbuchverlag, 2017.